

HARING

Huib Stam

Haring

De vis die Nederland veranderde



Uitgeverij Carrera, Amsterdam 2015

© Huib Stam, 2011

© Uitgeverij Carrera, Amsterdam 2015

Omslagontwerp: Wil Immink Design

Typografie: Perfect Service, Schoonhoven

© Omslagfoto: National Maritime Museum, Greenwich, Londen

ISBN 978 90 488 2783 1

ISBN 978 90 488 2784 8 (e-book)

NUR 688

www.uitgeverijcarrera.nl

www.overamstel.com

OVERAMSTEL

uitgevers

Carrera is een imprint van Overamstel Uitgevers bv

Alle rechten voorbehouden.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.



INHOUD

Voorwoord 7

- Vooraf– 1926 | Huibert Stam blijft op zee 9
- 1000 | De eerste haringen in Nederland 13
 - 1200 | De overdadige Schonense haring 26
 - 1203 | Zonder zout geen haring 35
 - 1394 | De legende van het haringkaken 47
 - 1415 | Aan boord van een haringbuis 62
 - 1500 | Ondertussen in het haringdorp 78
 - 1517 | Het geloof van de haring 93
 - 1567 | De Gouden Eeuw van de haring 106
 - 1572 | Haringvissers en kapers 124
 - 1581 | De haring komt en gaat 138
 - 1593 | Ha! Haring! 153
 - 1758 | De haring is een fragiele vis 177
 - 1800 | Nieuwe Haring is een feest 190
 - 1848 | The Silver Darlings: buitenlandse haring 203
 - 1857 | De haring in de moderne tijd 216
 - 1900 | Haring in crisis- en oorlogstijd 228
 - 1912 | Hoe de haring aan zijn strepen komt 243
 - 1955 | De wraak van de haringworm 257
 - 1968 | Het geheim van de Nieuwe Hollandse Nieuwe 271
 - 1977 | De Noorse Hollandse Nieuwe 288
 - 1982 | De beste maatjesharing 300
 - 2011 | De gezonde haring 312

Dankwoord	325
Verklarende woordenlijst	327
Noten	337
Geraadpleegde bronnen	341

VOORWOORD

Eind 2010, acht jaar nadat ik aan dit boek begon, werd ik getroffen door een voorval dat veel voor mij samenvatte. Ik werd rondgeleid in de fabriek van Seafood Parlevliet in IJmuiden. Dat bedrijf maakt maatjesharingen voor supermarkten en cateringbedrijven. De haringen gaan per twee of per drie in een blauw pakje, met uitjes in een apart vakje. Tijdens de rondleiding zag ik in een krat met bestellingen een tweepersoons haringbakje liggen, met maar één haring erin. De directeur keek op het label. ‘Die is voor een verpleegtehuis. Stervende mensen willen vaak nog een haring.’

Ik had daarover gelezen in een krantenartikel over een hospice. Niemand vraagt op zijn sterfbed om een bos tulpen of een paar klompen, maar wel om een zoute haring. De haring heeft een betekenis voor Nederlanders die ver voorbij de folkloristische symboliek en de hartige trek gaat. De haring zit diep in de Nederlander.

Toen ik aan dit boek begon, wilde ik zoveel mogelijk beschrijven van de geschiedenis, de economie, de cultuur en de biologie van de haring. Als telg uit een vissersfamilie was ik uiteraard ook geïnteresseerd in de sociale en menselijke kant van het haringbedrijf. Maar dat ik ook nog op een metafysica van de haring zou stuiten, had ik niet voorzien.

Niet alleen de clupeofielen, die de haring verafgoden,

zijn door hem aangeraakt. We hebben alles aan de haring te danken, en niet alleen in Nederland. De haringvisserij heeft ons moedig en volhardend gemaakt. De haringhandel heeft ons inventief en ondernemend gemaakt. De winst uit de handel in haring heeft ons welvaart en zelfvertrouwen gegeven. Ons feitelijke bestaan hebben we aan de voedzaamheid van de haring te danken. Zonder de Hollandse haring waren miljoenen Europeanen van honger gestorven of niet geboren. Wij onderscheiden ons van elk ander volk door het eten van haring zoals wij dat doen. Wij zijn hem zo dankbaar dat wij ons tot hem richten in ons stervensuur.

Dit is het eerste boek waarin elk onderwerp dat er te verzinnen valt over de Nederlandse haring aan de orde komt. Het is geen wetenschappelijk boek. Ik kon mij laten meevoeren door mooie verhalen en ontroerende ontdekkingen. Maar ik heb het toch feitelijk willen houden. Er is door de eeuwen heen veel gezegd en geschreven over de haring. De pekelharing en de Hollandse Nieuwe spelen hoofdrollen in ongeloofelijke historische gebeurtenissen, in ontroerende persoonlijke verhalen en in diepgravende academische publicaties. Maar de rode draad ontbrak.

Ik heb geprobeerd die rode draad te breien uit historische, wetenschappelijke, folkloristische en persoonlijke verhaalstrengen. Dat ik mij daarmee voor een lastige, ja onmogelijke opgave stelde, werd mij snel duidelijk. Maar als je eenmaal aan boord bent, kun je er niet meer af. Ik hoop dat de lezer dat ook zo ervaart.

Huib Stam

VOORAF

Huibert Stam blijft op zee

In de zomer van 1926 kwam mijn overgrootvader Huibert Stam niet terug van een reis met een IJmuidense haringtrawler. Mijn vader Klaas vertelde altijd dat het schip van zijn opa op een mijn was gelopen. Dat zou dan een drijvende Duitse zeemijn uit de Eerste Wereldoorlog moeten zijn geweest. Ook na de oorlog nog was de Noordzee ermee bezaaid. Mijn vaders jongere broer Huib bevestigde het verhaal over het lot van zijn grootvader. ‘De *trollder* van opa is op een mijn gelopen, m’n jongen,’ zei hij toen ik hem ernaar vroeg. ‘Opa’s naam staat op het monument in ’t *derp*.’ Het *derp* is Egmond aan Zee, waar de naam Stam bekend is van een van de vele vissersfamilies.

Naast de begraafplaats van Egmond aan Zee staat op een duinheuvel een eenvoudig monument, een poging tot jugendstil, opgetrokken uit baksteen. In veel Nederlandse kustplaatsen worden zij die het leven lieten op zee geëerd met een dergelijk monument. Slecht weer, krijgshandelingen en andere rampspoed hielden talloze zeevarenden voorgoed van huis. Hoe somberder en onooglijker het monument, hoe tragischer het lot van de Ter Zee Geblevenen moet zijn geweest.

Op het monument prijkt de naam H. Stam. Maar ik moet toch vaststellen dat oom Huib zich vergist heeft. Want als sterfjaar van deze H. Stam staat vermeld 1915 en als geboortjaar 1851. De geboortedatum van opa Huibert

Stam is 20 mei 1866. Bovendien is het monument al in 1922 onthuld. Het bevat de namen van vijftennegentig Egmonders die tijdens of kort na de Eerste Wereldoorlog zijn omgekomen bij schipbreuken of ongevallen op zee. Onder hen de bemanning van de stoomtrawler Prima Vera 1JM 47 van schipper Dirk Zwart. Nooit meer iets van vernomen na 14 april 1916, niet van het schip, noch van de opvarenden. Mogelijk zijn ze toch aangespoeld op een onbekende kust en alsnog fatsoenlijk begraven. De gouden ringen in hun oren moeten de begrafenis-kosten dan hebben gedekt.

Huibert Stam was niet aan boord van dat schip. Zijn trolder is helemaal niet op een mijn gevaren, maar liep tien jaar later binnen zonder hem aan boord. ‘Het was mooi weer!’ riep mijn tante Guurt, weer ontzet door de herinnering, toen ik haar bezocht in de Prins Hendrik Stichting. Iedere Egmonder hoopt zijn of haar laatste kooltjes te verstoken in dat oude zeemanshuis. Het heeft een prachtig klein museum met scheepsmodellen.

Guurt was een oudere zuster van mijn vader en overleed in november 2009, drieënnegentig jaar oud. Haar opa had ze goed gekend, ze was tien jaar toen hij niet meer terugkwam. ‘Hij was een heel lieve man.’ Ze kantelde haar hand voor haar mond. ‘Maar hij lustte hem wel. We moesten hem vaak gaan halen uit het café boven op het duin.’

‘Volgens onze Rachel was opa al met ruzie vertrokken. Ik weet niet wat er gebeurd is op zee. Het was mooi weer. Maar opeens kwam de pastoor bij oma. Opa was verdronken.’ Nog een geluk dat hij al zestig was en niet een jong gezin achterliet, zoals anderen. ‘Er was al armoede genoeg,’ aldus Guurt.

Opa Huibert was zijn hele leven visserman geweest. Hij had nog op een bomschuit gevaren, een van die zware

houten platbodems die op het strand werden gezet. Tot eind negentiende eeuw had elk kustdorp een eigen vloot bomschuiten. Daarna voer Huibert voor IJmuidense rederders. Zoals alle derper mannen was hij ook lid van de reddingsbrigade. Egmonders waren goeie vissers, maar ze waren niet erg geliefd aan boord. Ze waren ‘mal of boos’, eigenzinnig of koppig, vaak beide. Ze hadden moeite met gezag en kwamen geregeld in conflict met andere bemanningsleden. En ze vloekten heel erg.

Tot op de dag van vandaag zijn de omstandigheden van Huiberts dood en vermissing onbekend. De archieven zwijgen over hem. 1926 was wel een rampjaar voor de visserij. In de nacht van 9 op 10 oktober verging een aantal vissersschepen. Drieënzestig Vlaardingers en Katwijkers lieten het leven in een zware storm bij de Doggersbank.

Na de vermissing van haar man bleef oma Aagje achter in het huisje bij de vuurtoren, de Van Speyk. Haar jongste kind Arie was toen al vijftientig jaar oud en naar zee. Evenals de oudste, Leendert, die vijfendertig was. Leendert was eind 1914 getrouwd met Antonia Buis. Het was een moetje, hun eerste kind werd voorjaar 1915 geboren. Dat was Trijntje. Guurtje, Klaas (2x), Huibert, Rachel en Cornelia zouden nog volgen. Alleen oom Huib leeft nog.

Guurt vertelde hoe de vrouwen en kinderen alles uit hun handen lieten vallen en naar het strand renden als de trawlers, die op de haringteelt gingen, langskwamen. Ze voeren nog een eind onder de kust nadat ze uit IJmuiden waren vertrokken. De stuurman trok aan de stoomfluit als ze Egmond passeerden, voor een laatste groet. ‘De korte reisjes op schol en kabeljauw waren niet zo erg. Maar op de haring bleven ze minstens zes weken weg. En dan kwa-

men ze stinkend en helemaal wild terug, met hun handen en polsen onder de zoutzweren.' Lange reizen, knorrig volk.

Leendert was mijn opa. Hij was de enige echte visserman die ik in mijn armen heb gehouden, als we gingen stoeien. Een leven aan boord van slingerende vissersschepen had hem zo onverplaatsbaar als een judoka gemaakt. Hij sloeg mij op mijn billen en zei plagend: 'Lekker *werm*, hè?' Zijn polsen waren zo dik als mijn enkels van het trekken aan de netten. Op een van zijn voorarmen was een anker getatoe-eerd, net als bij Popeye.

Mijn vader ging niet naar zee. Als jongeman was ook hij lid van de reddingsbrigade geweest. Maar na een paar reises met een trawler hield hij de zee voor gezien. Hij kreeg een baan aan de wal, bij de Hoogovens in IJmuiden. Op de golven van de Wederopbouw schopte hij het daar een heel eind. Opa Leendert voer door. Dat hij weer een kleinkind erbij had toen mijn broer werd geboren, hoorde hij op volle zee toen ze een ander schip van 'kantoor' tegenkwamen. Het was gebruikelijk dat de schepen dan een tijdje naast elkaar opvoeren, zodat de bemanningen nieuwtjes konden uitwisselen. 'Zeg tegen Leendert dat Klaas een zoon heeft!' had iemand over zee geroepen.

Toen Leendert in de zestig was, bezorgde Klaas hem een baantje bij de Hoogovens. Hij mocht kantoren schoonmaken. Dat ging goed, want Leendert was een zeer propre man. Dat was hij gewend aan boord en thuis. Een vast salaris en elke avond in zijn eigen bed. Dat had hij zijn hele leven nog niet meegemaakt. Hij was de laatste van de familie Stam die naar de wal ging. Vissen doen derpers alleen nog vanaf het strand met een net of met kleine botjes. Net als duizend jaar geleden.

1000

De eerste haringen in Nederland

De Nederlandse haringvisserij begon ongeveer duizend jaar geleden in Vlaanderen. De snelle opkomst van de vissersdorpen wijst op een revolutionaire ontwikkeling van de visserij. Toen de houdbaarheid van de haring verbeterde door het zouten, kon de groeiende Europese bevolking gevoed worden. De vissers waagden hun leven in kleine schepjes op volle zee.

De ruigte van het duin in je rug, naar links en naar rechts het lege strand, voor je de grijsgroene beweging van de zee. Er zijn langs de Vlaamse, Zeeuwse en Hollandse kust nog maar weinig plekken waar de verlatenheid volledig is. Als je bij de Bosplaat op Terschelling het strand oploopt, krijg je een aardig idee van hoe het duizend jaar geleden langs de hele kust moet zijn geweest. Mooier landschap bestaat niet.

Tienduizend jaar geleden was het duin er nog niet, en de zee ook niet. Je kon van Terschelling naar Engeland lopen. Tijdens de laatste IJstijd stond de zeespiegel meer dan honderd meter lager, waardoor wat nu de Noordzee is, een uitgestrekt toendra gebied was. Het ijs smolt, de Noordzee liep vol en de grootste ondiepte werd vernoemd naar de dogge, een oud Nederlands scheepstype. Toen het water steeg bleef de Doggersbank eerst als eiland achter en ligt

nu op sommige plaatsen maar dertien meter onder water. Het is relatief hoog gelegen paaigrond voor veel vissoorten. In de vorige eeuw vonden vissers er resten van dierlijk en menselijk leven in hun netten. Daarna kwam het onderzoek naar Doggerland op gang.

Aan onze kant van de Noordzee werd het kustgebied doorsneden door de mondingen van de Rijn, de Maas, het Oer-IJ en de Schelde. De moerassen verveenden, de rivieren en de zee zetten klei af. Langzaam vormde zich een waddenkust, met voorzichtige duintjes. De bevolking nam in de eerste tien eeuwen van onze jaartelling maar langzaam toe. De resten van de Romeinse aanwezigheid lagen onder het gestegen zeewater en het stuifzand. De Grote Volksverhuizing bracht geen horden goedgehumte en ondernemende barbaren naar deze gewesten. Ook de plunderende Vikingen waren al naar huis of hadden zich gevestigd aan de Franse kust. Tijdens de middeleeuwen was de hele kuststreek onherbergzaam. Het water drong op veel plaatsen diep het land in. Zeeland en Zuid-Holland waren een waddengebied. In Noord-Holland ontstonden tot in de late middeleeuwen meren door het stijgen van de zeespiegel.

In documentaires over deze oude tijd is dit landschap van lage duinruggen, moerassen en zee-inhammen een zompig en troosteloos veengebied, waar mist en duister nis het uitzicht op de gevaren ontnamen en onzichtbare wolven huilden. De vissen in de Noordzee hadden bijna alleen nog natuurlijke vijanden. De ondiepe delen op de zeebodem waren rustige paaigebieden. De verscheidenheid aan vissoorten was enorm. Ondiepten langs de kust herbergden grote hoeveelheden platvis en rondvis. Jaar na jaar voltooiden de visscholen met vaste regelmaat de mi-

gratie tussen foerageer-, paai- en overwintergebieden. Een kabeljauw kon nog in alle rust zijn jaarlijkse route langs de Nederlandse kust afleggen en uitgroeien tot een meter lengte. Ook de grote haringpopulaties legden hun jaarlijkse parcours af, ruim genomen in de driehoek tussen IJsland, de Noorse kust en Het Kanaal.

Er is altijd op haring gevist in de Noordzee. De oudste indicaties daarvoor zijn afvalhopen met schaaldier- en visresten, de 'køkkenmødding' in Denemarken. In de tot honderd meter lange hopen komen veel haringgraten voor. 'Het is moeilijk om ook maar bij benadering een jaartal aan te geven van de vroegste haringvisserij, maar waarschijnlijk vond zij plaats tussen drie- en vijfduizend jaar v. Chr. Er is een groot gat in onze kennis tussen deze periode en de vroege visserijen waarvan we authentiek gedocumenteerd bewijs hebben.'¹

De vroegste bewoners visten voor eigen gebruik. In de Romeinse tijd werd de visserij georganiseerd en gericht op de handel. Rondvis als kabeljauw werd gevangen met lijnen en haken. Haring werd gevangen in netten of in wieren, doolhoven aan de kust van houten staken. Er is maar heel weinig archeologisch bewijs voor het bestaan van die vroegste visserij. Het belangrijkste indirecte bewijs is de ouderdom van de dorpen en steden langs de Noordzeekust, want er is geen andere reden denkbaar voor de stichting van die plaatsen pal aan zee dan de visserij.

Voor het jaar 1000 werd er weinig gevist langs de Vlaamse, Zeeuwse en Hollandse kust, zoveel is wel duidelijk. De gevangen vis werd gegeten door de bewoners van de schaarse nederzettingen, burchten en abdijen langs de kust. Resten van vissersbootjes uit de Romeinse tijd

wijzen erop dat de visserij ook in die periode kleinschalig was. Ook de landbouw was gericht op eigen gebruik. Het bewaren en verhandelen van voedingsmiddelen werd beperkt door de geringe houdbaarheid van verse producten. Vis is zeer gevoelig voor hogere temperaturen en bederft in de zomer binnen enkele uren na de vangst. Slechte wegen, trage vervoersmiddelen en de gevaren onderweg sloten vlot transport van verse waar uit.

Zolang de binnenwateren voorzagen in zoetwatervis was er geen noodzaak voor grootschalige visserij op zee. Maar met de groeiende bevolking was er meer voedsel nodig. De eigen landbouwgrond leverde te weinig op. Er werd graan ingevoerd uit Frankrijk, Engeland en het Oostzeegebied. Door nieuwe vindingen, zoals de wisselbouw en het dieper ploegen, werd de landbouw gaandeweg productiever. Brood en andere graanproducten waren het volksvoedsel van de middeleeuwen. Het zou nog vier eeuwen duren voordat de aardappel uit Zuid-Amerika werd meegenomen door de Spanjaarden en nog zeven eeuwen voordat aardappels op grote schaal werden gegeten.

‘Toenemende voedselvoorraden waren de oorzaak van de bevolkingsgroei en stimuleerden het economische leven, de commerciële activiteit en de uitbreiding van de steden. Al deze factoren vergrooten op hun beurt de vraag naar voedsel en bevorderden de handel enorm.’² Er is een duidelijke samenhang tussen de bevolkingsgroei en de voedselvoorziening. Aan de wisselwerking van vraag en aanbod droeg ook de opkomende kustvisserij bij. Daar kwam nog bij dat de rivieren en meren overbevist werden en mogelijk vervuild raakten door lozingen van de groeiende steden. De aanleg van sluizen en andere waterwerken

belemmerde de jaarlijkse trek van de zoetwatervis. Zeevisserij op grote schaal werd een noodzaak. Direct onder de kust en verder op zee werd platvis gevangen – schol, tong, schar, griet, bot en tarbot – en pelagische soorten, vooral kabeljauw, wijting en schelvis.

De adel en de geestelijkheid maakten de dienst uit in de gewesten, waar geen algemeen bestuur was. Na het instorten van het Frankische Rijk van Karel de Grote ontbrak een centraal gezag. Het feodale systeem bepaalde de economische verhoudingen tussen de boeren, hun heren en de kerk. Het hoogste gezag was dat van de graaf. De monniken in de abdijen leefden volgens strikte regels, die zij ook de bevolking oplegden. Een van die regels was het gebod tot vasten. Christus was op een vrijdag gestorven, daarom was vrijdag voor de gelovigen de dag om te vasten. Met de vastentijd voor Pasen meegerekend telde een jaar meer dan honderd vastendagen. De Benedictijner regels verboden extreem vasten en andere lichamelijke kwellingen, omdat die de geest konden beïnvloeden en tot ongewenste extase en hallucinaties konden leiden. Er mocht geen vlees gegeten worden op de vastendagen, maar wel zuivel en vis.

De Belgische historicus Roger Degryse heeft veel onderzoek gedaan naar geschreven bronnen over de middeleeuwse visserij. ‘In onze gewesten ontving de abdij Sint-Pieter (bij Boonen) in 932 het voorrecht langs de kust van het Boonensche met het sleepnet, of, zooals het in den Latijnschen tekst van de oorkonde met een Vlaamschen term uitgedrukt wordt, met de “wade”, de strandvisserij te mogen beoefenen. Voor het jaar 1000 schijnt in West-Europa nog nergens sprake te zijn van een zeevisserij, zelfs niet van een haringvisserij, die voor de

handel werkte, hetgeen verklaart waarom we in de documenten zoo weinig over de vischvangst vernemen.³

Maar al in de zesde eeuw was er een drukke haringvisserij bij Great Yarmouth, dat recht tegenover de Doggersbank ligt. Op die ondiepe zeebank in de Noordzee paaide van oudsher een grote haringpopulatie. Al in de tijd van Karel de Grote namen vissers van de Franse en Vlaamse kust deel aan die visserij. In Fécamp, Dieppe en Calais werd de vis aangeland en verwerkt. De handel in haring richtte zich via Rouen op Parijs. Er golden al kwaliteits-eisen voor die bewerkte haring.

De plaats Boonen lag aan de Normandische kust en heet nu Boulogne-sur-Mer. Al voordat de Romeinen er de uitvalsbasis voor de verovering van Groot-Brittannië vestigden, was het een grote vissers- en havenplaats. Boven Boonen beginnen de Lage Landen. In rap tempo werden langs de Vlaamse kust vissersdorpen gesticht. Er werd gevist voor de handel en het transport per schip nam toe. Uit vondsten van visresten in de bodem blijkt dat de vis door stedelingen werd gegeten, niet door plattelanders. Een belangrijk bewijs voor de opkomst van de vishandel is de centrale plaats van de vismarkt in veel middeleeuwse steden en dorpen.

‘Het is opmerkelijk dat de oudste markten in steden als Gent en Antwerpen vismarkten waren. Deze vismarkten dateren waarschijnlijk uit de tiende en vroege elfde eeuw. Ze behoorden bij de grafelijke kastelen die in die periode een belangrijke rol speelden in de stichting en ontwikkeling van deze steden. Deze kastelen waren ook de opslagplaatsen waar de lokale producten, afkomstig van de grafelijke boerderijen en landerijen, werden bewaard. Ze werden verkocht op de markten in de stad. [...] Vis was

kennelijk een van de vanzelfsprekende en belangrijke producten van de grafelijke landgoederen, die verkocht werden op de (vis) markten van de kastelen. Dat verklaart het veelvuldig vroege voorkomen van haring in Gent.' Aldus James H. Barrett in een grootscheeps onderzoek naar de middeleeuwse commerciële visserij.⁴

Barrett en zijn team onderzochten alle beschikbare gegevens van opgravingen van visresten. Van gedroogde kabeljauwen, waarvan Barrett de graten in Engeland vond, lagen de koppen in Noorwegen. Met een nieuwe biochemische techniek kon worden vastgesteld dat de kabeljauwen uit Engeland in hetzelfde water hadden gezwommen als de koppen, voordat een Viking beide had gescheiden.

Tussen Boonen en Nieuwpoort ontstonden tientallen vissersdorpen met fraaie namen: Kales (Calais), Grevelinge, Sint-Niklaas, Duinkerke, Knok, Oostende, Blankenberge, Sluis, Hugevliet en Biervliet. En de handelshavens Aksel en Hulst, 'die wellicht in die tijd ook aan zeevisserij deden'. De Vlaamse kust, van Boonen tot Antwerpen, was 'als het ware met een gordel van vissersplaatsen afgezet'.⁵

Archeologische informatie over deze vissersplaatsen ontbreekt echter vrijwel geheel. Welke soorten vis er aan land werden gebracht, is wel af te leiden uit de graten die werden gevonden in de bodem. De zoöarcheologie heeft de laatste decennia veel inzicht verschaft in de voedselgewoonten in vroeger tijden. Naar de vistechnieken kan goed beredeneerd gegist worden. Platvissen, zoals schol, tong en schar, werden vanaf de kust gevangen met sleepnetten, de 'wades'. Schelvis, wijting en kabeljauw kunnen ook vanaf de kust gevangen worden met de beug, een lijn met haken, maar het is ook aannemelijk dat de vissers zich

met sloepjes op zee waagden naar dieper water en drijfnetten in zee lieten zakken. Roel Lauwerier en Frits Laarman stellen in het artikel 'Hollandse Nieuwe' in *Holland, Historisch Tijdschrift* dat 'haring tot in de Middeleeuwen geen enkele rol speelde in de voeding van de bewoners van het gebied dat later Holland heet'.⁶

Op de stedelijke locaties waar visresten in de bodem gevonden werden, lagen de graten van haringen boven op die van kabeljauwen en schollen. Daaruit kan worden afgeleid dat de haringconsumptie later op gang kwam. De haring trekt in dichte scholen langs de Vlaamse kust naar Het Kanaal. Pas na de uitvinding van het drijvende, staande net konden ze ook massaal gevangen worden. De mazen van deze van hennep gebreide netten waren precies zo groot dat de volwassen vissen er met de kieuwen in bleven steken. Deze methode van de vleetvisserij zou bijna duizend jaar lang de beste techniek blijven voor de haringvangst. Het is een passieve en selectieve manier van vissen. Kleine haringen, de blikjes en toters, zwemmen er ongehinderd doorheen, alleen haringen van de gewenste grootte blijven steken achter hun kieuwen. De vis werd direct na de vangst in zijn geheel gezouten en verpakt in manden, wat de steurharing of korfharing opleverde.

De kustlijn van de Lage Landen veranderde voortdurend door overstromingen en stormen. Aan de Vlaamse kust verzandden de natuurlijke havens regelmatig. Nieuw land werd ingepolderd en toegevoegd aan het gebied van de graaf. Sommige plaatsjes verloren hun havens aan het oprukkende zand, andere havens werden uitgegraven en vergroot. Het stadje Grevelingen (Gravelines, onder Duinkerken) werd de thuishaven van de Vlaamse haringvloot. 'Aan de haringkampagne in de Vlaamsche Zee en

het Nauw van Kales nam gansch de bevolking van Vlaanderen kust tusschen Boonen en Biervliet deel.⁷

De snelle opkomst van vissersnederzettingen wijst op een revolutionaire ontwikkeling van de kustvisserij. Barrett plaatst de ontwikkeling in een tijdsbestek van vijftig jaar rond het jaar 1000. Ook in Zeeland en Holland kwamen in die tijd de eerste vissersdorpen op. De natuurlijke omstandigheden waren er ongunstiger dan in Vlaanderen. De Zeeuwse en Hollandse kusten leken nog het meest op een uitgebreid waddengebied. Inhammen van de zee, kreken en binnenmeren scheidden de vele eilanden, die ontstaan waren na de zeespiegelstijging die rond 250 had ingezet.

De bewoners waren afstammelingen van de Friezen. Toen in Vlaanderen al rijke steden ontstaan waren, bewoonden de Hollanders nog eenvoudige nederzettingen op duinruggen en een enkele terp. Wel dreven ze al handel in het gehele Noordzeegebied. De directe verbinding met open zee was een voordeel gebleken bij de ontwikkeling van de zeevaart op noordelijke gebieden.

In de Hollandse bodem zijn bij diverse opgravingen resten van alle mogelijke soorten vis aangetroffen, maar de haring werd niet gevonden op Romeinse en vroegmiddeleeuwse locaties. Bij Velsen werd een Romeinse haven blootgelegd. Resten van drieëndertig soorten vis werden er met zorg uit de grond gezeefd, maar alweer: geen haring. Een verklaring voor het ontbreken van de haring is dat de haringscholen buiten het bereik van de kustvissers bleven. De visserij direct onder de Hollandse en Zeeuwse kust leverde genoeg op voor het eigen gebruik van de bewoners, zoals de landbouw dat ook deed.

In alle verhalen over het ontstaan van Egmond aan Zee komt de naam van Walgerus (of Wallingier) uit Egmond-Binnen voor. Hij was herenboer en/of rentmeester van de abdij van Egmond. Hij zou in 977 achter de duinen tien huisjes hebben laten bouwen, die hij ter beschikking stelde van vissersgezinnen. In ruil voor een tiende van de vangst mochten zij er kosteloos wonen. Dat deel van de vangst diende afgestaan te worden aan de abdij. De Sint-Adelbertabdij was in 922 gesticht door de eerste Hollandse graaf Dirk I. Aanvankelijk was het een nonnenklooster, een dependance van de Benedictijner abdij in Gent. De abdij (de oudste in Nederland) groeide uit tot een belangrijk religieus centrum. Met de groei van de abdij nam ook de bevolking in de omliggende dorpen toe. De vraag naar vis op vrijdagen steeg aanzienlijk. Egmond aan Zee werd een van de belangrijkste vissersplaatsen langs de Noordzeekust, ook wel 'de Zijde' genoemd. Het heffen van vistienden en andere belastingen door landeigenaren en abdijen werd gebruikelijk.

In de twee eeuwen die volgden op de stichting van de Zijdse vissersdorpen nam de kustvisserij sterk toe. Scheveningen, Katwijk, Ter Heide, Noordwijk, Zandvoort, Wijk aan Zee, Egmond, Bergen, Schoorl, Petten, Callantsoog en Huisduinen kregen alle vloten van kleine vissersschepen. De Zijde ligt op dezelfde hoogte als de Doggersbank. Er werd vanaf het strand gevaren met platbodemscheepjes. Erg zeewaardig waren deze open bootjes niet. De bootjes die op haring visten heten slabbers, naar 'slab', haring. In de plaatsen waar geen haven was of werd aangelegd, werd tot aan de twintigste eeuw gevist met schepen die van en op het strand gesleept werden. Onlangs werd in Egmond een replica gebouwd van de Egmonder pinck, een scheep-

stype dat rond 1400 in gebruik werd genomen.

Het is moeilijk voor te stellen dat met dit soort open scheepjes van tien meter lang op volle zee werd gevist. Een beetje dobberen voor de kust en af en toe een hengeltje uitgooien lijkt nog haalbaar. Maar met zeven man aan boord, beladen met visnetten, zeiltuig, manden en proviand naar de haringgronden voor de Engelse en Schotse oostkust varen, lijkt gekkenwerk. Toch deden eerst de Vlaamse en daarna de Hollandse en Zeeuwse vissers dat massaal. Het probleem was alleen dat zij de snel bedervende vis niet mee terug konden nemen naar huis. Ze brachten hun vis aan land in Engeland. Yarmouth werd het centrum van de haringvisserij. De Britse koning Edward I zou in 1205 aan Hollandse vissers toestemming hebben gegeven om voor de kust van Yarmouth op haring te vissen.

De Vikingen brachten hun stokvis over lange afstanden naar Europa, maar ook naar IJsland, Groenland en Noord-Amerika. ‘Wat aten de Noormannen op de vijf expedities naar Amerika tussen 985 en 1011, die vastgelegd zijn in IJslandse saga’s? Ze konden naar deze verre, verlaten oorden reizen omdat ze geleerd hadden stokvis te conserveren door ze in de ijzige winterlucht te hangen tot ze vier vijfde van hun gewicht verloren hadden en houdbare planken waren geworden.’⁸ Stokvis was proviand voor op de lange reizen die de Vikingen ondernamen. Het bleek, volgens Barretts onderzoek, ook goede handelswaar.

Voor de haring was echter nog niets uitgevonden om de houdbaarheid substantieel te verbeteren. Kabeljauw is een magere vis. De klimatologische omstandigheden aan noordse kusten bootsten een proces na dat later vriesdrogen zou gaan heten. Haring is een heel ander verhaal. Het vet van de haring, dat kan oplopen tot meer dan vijfen-

twintig procent van het lichaamsgewicht, bederft snel als het aan de open lucht wordt blootgesteld. De haring was eigenlijk een onbruikbare vis. Het enige dat de vissers aan boord konden doen, was de vis in zijn geheel in manden verpakken met veel zout. Het zout remt de bacteriële activiteit. Maar door de aanwezigheid van de ingewanden en het bloed begon het bederf van deze zogenoemde korfharing na korte tijd van binnenuit.

De oplossing voor het probleem van conservering kwam uit Scandinavië. 'Alhoewel we voor de elfde en twaalfde eeuw nopens dezen invoer over geen gegevens beschikken, mogen we toch aannemen, dat toen al te Brugge gezouten haring, stokvisch en andere visch uit de Baltische Zee, hetzij door de Vlamingen zelf, hetzij door vreemde, vooral Duitsche kooplui, geïmporteerd werd. In de dertiende eeuw blijken het vooral de handelaars van Hamburg te zijn geweest, die haring in de Brugsche voorhaven, Damme, invoerden.' Degryse baseert zich op vermeldingen van geheven tol. Het oudste hem bekende 'toltarief' dateert uit 1252.⁹

Er zijn aanwijzingen dat in de achtste en negende eeuw (de tijd van de Noormannen) in het Baltische gebied op grote schaal haring werd gevangen, geëkaakt, gezouten en verhandeld. De Deense onderzoeker Inge Bødker Enghoff heeft aan de hand van opgegraven haringresten nabij het plaatsje Selsø-Vestby aan de Roskilde-fjord kunnen vaststellen dat er in de achtste eeuw al een haringindustrie bestond. Het is aannemelijk dat de bewoners van het gehele Deense kustgebied, waar de haring vlak onder de kust in groten getale voorkomt, sinds onheuglijke tijden haringen vangen en verwerken.¹⁰

In de late middeleeuwen groeide de Europese bevol-

king snel en daarmee de vraag naar voedsel. De handel concentreerde zich deels in het noorden en oosten van Europa, rond de Noordzee en de Oostzee. Door het handels-verkeer en de scheepvaart kwam een breed economisch net tot stand, eerst dunnetjes, later stevig en dek-kend. De haring werd een steeds belangrijker product in het nieuwe handelsverkeer. In de veertiende eeuw kwam het kaak-haringbedrijf in de Lage Landen goed op gang. De Noord-Franse, Vlaamse en later de Zeeuwse en Hol-landse vissers vingen met steeds grotere schepen en netten gigantische hoeveelheden haring. Honderden haringsche-pen, soms vloten met een kogge als moederschip en kleine slabbers eromheen, gingen de haring steeds noordelijker vangen.

De haringvisserij en de haringhandel brengen de mid-deleeuwse visser van zijn statische leventje naar de econo-mische bedrijvigheid. 'De opkomst van de commerciële visserij is een keerpunt in de Europese geschiedenis en de intensiteit van het gebruik van de zee door de mens,' zegt Barrett. 'Het is mogelijk ook het moment waarop de mens het ecologische systeem van de zee begon te belasten.'¹¹

De overdadige Schonense haring

Voor de kust van Zuid-Zweden verschijnt (als het goed is) elk najaar een bestand Noordzeeharing om te paaïen. En om zich te laten opvissen. Hier ontstond de eerste haringindustrie, met dank aan het Noord-Duitse zout van de Hanze. De haring werd ook geleverd aan Vlaanderen, maar spoedig gingen vissers uit de Lage Landen er zelf vissen en de kunst afkijken.

In het najaar van 1364 reisde de Franse ridder en schrijver Philippe de Mézières naar Pruisen in het gevolg van Peter I van Cyprus. Zij zochten steun voor de kruistocht op Alexandrië. Mézières voer door de Sont, de zeestraat tussen Denemarken en Zweden. Daar was hij getuige van de jaarlijkse haringcampagne. ‘Gedurende twee maanden per jaar, in september en oktober, trekt de haring, door God gezonden, van de ene zee naar de andere door de Sont, in zulke grote hoeveelheden dat het een groot wonder is. Zo vele trekken door de Sont in deze maanden, dat ze op sommige plaatsen met een mes te snijden zijn. Het tweede wonder is dat volgens een oud gebruik schepen en boten uit heel Duitsland en Pruisen (in het bijzonder de handelaren uit de Hanzesteden, maar ook de Denen nemen deel aan de vangst) zich hier verzamelen in de Sont om de haring te vangen.’

De Mézières vermeldt verder dat het aantal scheepjes dat deelneemt aan de jaarlijkse visserij veertigduizend bedraagt. Dan zijn er nog eens vijfhonderd grotere schepen die de gezouten en verpakte vis vervoeren. 'Als je ze telt, zal je zien dat in deze twee maanden niet minder dan 300.000 man niets anders doen dan vissen.'¹

Het is niet ondenkbaar dat De Mézières overdrijft over het aantal schepen dat deelnam aan de visserij. Dat de haring zo talrijk is dat ze 'te snijden' zijn, lijkt wel juist. Andere bronnen bevestigen het voorkomen van de dichte scholen die zich van de Oostzee naar de Noordzee begeven, door de zeeëngte tussen Zweden en Denemarken. Het is een bestand Noordzeeharing dat een deel van het jaar in de Oostzee zit en de rest van het jaar in de Noordzee. Vanaf ongeveer 1200 trok de haringvisserij aan de zuidkust van Zweden elk najaar vissers uit heel Noord-Europa. Het was veruit de grootste jaarlijkse visserijcampagne van die tijd. De haring trok door de Sont om vlak onder de Zweedse kust te paaïen. Het was betrekkelijk eenvoudig de vangst snel aan wal te brengen en te verwerken.

Het centrum van de haringactiviteit lag tussen de stadjes Skånor en Falsterbo, tegenwoordig voorstades van Malmö, in de regio Scania. In het Nederlands: Schonen. Aan de kust werd jaarlijks de 'Skånemarknaden' gehouden, de Schonense markt. De plaatselijke overheid gaf concessies uit voor het inrichten van 'vitten', kampementen waar de haring verwerkt en verhandeld kon worden. In het kielzog van deze grootscheepse haringhandel ontstond in het gebied een grote algemene handelszone. Behalve haring werden er nog allerlei andere producten verhandeld. Het een trok het ander aan. Waar een markt ontstaat voor een bepaald product, komen handelaren

met andere producten. De Hollanders namen van alles mee, in grote hoeveelheden. Er worden tot op de dag van vandaag in Scania nog loden merkjes van rollen lakense stof uit Leiden in de grond gevonden.

Met de Schonense markt als centrum konden handelssteden aan de nabijgelegen Duitse kust als Hamburg, Bremen, Lübeck, Stralsund, Wismar en Rostock opbloeien. De steden hadden zich verenigd in de Hanze, het aanvankelijk losse, later striktere verbond van Europese handelssteden, waartoe ook Kampen, Dordrecht, Zwolle, Groningen en Deventer gingen behoren. De handel in de overdadige Schonense haring was het fundament van de Hanze. In deze tijd was de vangst en de handel in de haring al streng gereguleerd. Dat blijkt onder meer uit de toekenning aan enkele steden van het alleenrecht op de haringhandel. Daar kwamen de 'Oosterlingen' de haring brengen.

De handel tussen de steden aan de Oostzee en de steden in West-Europa in hout, bont, wijn, bier, zout, teer, graan en haring werd in de late middeleeuwen zeer omvangrijk. De Hanze had overal vestigingen, van Londen in het westen tot Novgorod in Rusland in het oosten. In Nederland ontstond concurrentie tussen de Hanzesteden in het oosten van het land en de opkomende steden in Holland, zoals Delft, Leiden, Haarlem en Amsterdam, die ook handel dreven met het Oostzeegebied. In vroeger eeuwen liepen de handelsroutes naar dit gebied voor een deel over land, maar de grotere koggeschepen, die vanaf ongeveer 1200 gebouwd werden, konden om de kop van Denemarken door de Sont zeilen. Deze 'ommelandvaart' was vanaf de dertiende eeuw de belangrijkste handelsactiviteit in de Lage Landen.

De haring werd gevangen met staande netten, maar ook met sleepnetten. Bij Schonen werd niet met weren gevisst. Aan de wal was het schoonmaken, spoelen met zee-water en inzouten in tonnen het werk van vrouwen. De tonnen en het zout werden aangevoerd uit Lübeck. Lübeck en Hamburg hadden sinds 1241 exclusieve toegang tot het zout van Lüneburg. Er gingen jaarlijks grote hoeveelheden zout doorheen, grofweg één kilo op drie tot vijf kilo haring. In het jaar 1400, toen de Schonense markt zijn maximale omvang bereikte, werden er 16.594 vaten zout ingevoerd.

Voor de Deense staatskas was de Schonense markt een belangrijke bron van inkomsten. Voor de doorvoer door de Sont werd per hoeveelheid handelswaar tol geheven. Veel van de Sonttolregisters zijn bewaard gebleven en zijn een belangrijke bron van informatie over aard en omvang van de handelsvaart in die regio. Het beeld dat eruit ontstaat is dat van zeer druk handelsverkeer, dat ook geregeld verstoord werd door conflicten. De belangen waren zo groot dat er bijna permanente strijd was tussen staten en steden. De Hanze had voortdurend bonje met Denemarken of Holland. De allianties tussen landen wisselden verbazend gemakkelijk. De daarmee samenhangende handelsprivileges ook. Zeeroverij was aan de orde van de dag.

In tegenstelling tot het woeste imago van de zeevisserij en de veelvuldige gewapende conflicten in de regio, was de Schonense markt een goed gereguleerde organisatie. In Skånor en Falsterbo zetelden de advocati, die belast waren met de leiding van de markt. Zij waren aangesteld door de koning. Elke vitte van enige omvang had een eigen schout, die toezag op een ordentelijk verloop van de werkzaamheden en de handel. Hij sprak recht volgens de wetten van

de stad die hij vertegenwoordigde. Daarnaast golden de voorschriften uit het *motbok*, het reglement van de markt. Daarin werd onder meer bepaald hoe groot de mazen van de visnetten moesten zijn. Het eerste schip dat aan wal kwam met haring mocht na gelost te zijn ook weer als eerste vertrekken naar zee. Per aangevoerde hoeveelheid haring werd accijns geheven. Deense vissers betaalden de helft van wat buitenlandse schepen betaalden.

Zowel een Deense als een Duitse versie van een motbok van na 1400 zijn bewaard gebleven. Ze bevatten zestig artikelen. Artikel 16 zegt dat het verboden is haringen in zakken of manden te bewaren. Volgens artikel 26 is het niet toegestaan vis aan boord van het schip te zouten. Het dragen van wapens werd verboden door artikel 24, op straffe van de dood. Artikel 49 verbiedt de ‘pakvrouwen’ de vis in de tonnen aan te drukken. Ook daar staat de doodstraf op. Geldstraffen waren er voor het uithangen van de netten over de weg, voor het ’s nachts lossen van een schip zonder speciale toestemming en andere lichte vergrijpen, die de orde in het met houten gebouwtjes volgepakte kampelement konden verstoren.

De handelaren uit de Duitse Hanzesteden waren aanvankelijk de grootste haringtransporteurs. De Hanze had de zoutmarkt in handen en daarmee de haringmarkt. De handel met Vlaanderen was zo aanzienlijk, dat in 1323 in Damme een aparte haringmarkt, een stapelplaats, werd gevestigd. ‘De Damsche stapel boekt [...] tijdens de vier laatste maanden van 1378, volgens de rekeningen van den waterbaljuw van het Zwin van dat jaar, een import van 1.626 last of zoowat 19.500 tonnen kaakharing, waarvoor de verschuldigde tollén betaald werden.’² Damme was de voorhaven van Brugge, destijds de grootste handelsstad in

Vlaanderen. Antwerpen werd dat later.

De Hanzesteden in Oost-Nederland dreven handel over de rivieren. De IJssel gaf toegang tot de Rijn en daarmee tot het Europese achterland, tot Basel aan toe. Keulen had een belangrijke haringmarkt. Het handelen met de Hanze was succesvol, maar verliep bepaald niet gladjes. De Oosterlingen ondervonden voortdurende tegenwerking van de lokale handelaren, die echter met hun eigen korfharing geen concurrentie konden bieden. De tegenwerking bestond eruit dat de Duitse handelaren allerlei tollens moesten betalen en dat de doorvoer van hun bederfelijke handelswaar vanuit Damme met opzet werd vertraagd.

De grote behoefte aan haring echter streek telkens de plooien glad. Totdat de Vlaamse handelaren zelf de haring gingen halen in Schonen. Daarna volgden de Vlaamse vissers, die ook voor de Deense kust gingen vissen en de haring op Schonense wijze behandelden. Het Vlaamse en later het Hollandse kaakharingbedrijf in Schonen groeide begin veertiende eeuw sterk. In 1350 kregen de vissers van Amsterdam, Enkhuizen, Wieringen en Brielle van koning Albert van Zweden toestemming om in Zweedse wateren te vissen. De Oost-Nederlandse Hanzesteden hadden hun eigen vitten. De rol van die Nederlandse steden, waartoe ook Dordrecht behoorde, was aanzienlijk. In 1370 voerde de Hanze oorlog met de Deense koning Waldemar om het recht van doorvaart in de Sont en het recht om de Schonense markt te bezoeken. Omdat zij de Hanze gesteund hadden, kregen Hollandse handelaren ook Schonense rechten.

Holland zelf moest feitelijk nog uit de klei getrokken worden. 'De economie van de noordelijke Nederlanden c. 1300

beloofde weinig van wat komen zou. Een paar bescheiden steden ontstonden in het over het algemeen arme en overstroomde land, waarop wat graslandbouw werd beoefend en dat maar weinig graan en vlas opleverde. Maar deze armoede was juist de prikkel voor de Hollanders, zoals het dat ook voor de Noormannen was geweest, om voor de middelen van bestaan de blik naar het buitenland te richten.³

Dit vat bondig samen wat algemeen als een belangrijk motief voor de Hollandse ondernemersgeest gezien wordt. Het Hollandse land bood zelf nog onvoldoende mogelijkheden voor en werkgelegenheid in de landbouw. Bovendien was de ligging aan zee een uitnodiging om eropuit te trekken. Veel schippers van de Hanzeschepen waren van Hollandse komaf, van voorouders die al voor 1200 naar de Baltische gebieden waren geëmigreerd. De ervaren schippers voeren met hun koggeschepen als transporteurs voor de Hanzesteden. Gaandeweg, zonder dat de Duitsers het goed in de gaten hadden, namen de Hollanders de handel over. Het aantal vrachtschepen dat deelnam aan de handel nam geleidelijk toe en daarmee de Hollandse invloed. Ook in Holland zelf groeide de economische bedrijvigheid langzaam, maar zeker. De verstedelijking in Holland wakkerde de nijverheid aan. Haarlem werd de grootste bierstad, Leiden zou uitgroeien tot de belangrijkste lakenproducent.

In de ontwikkeling van de haringvisserij van de Lage Landen is 1384 een belangrijk jaar. Op de jaarlijkse Hanzedag in Stralsund werd verordonneerd dat Hanzesteden niet mochten meewerken aan de uitrusting, bevoorrading of financiering van Hollandse vissersschepen. De ambities van de Hollanders en de Duitse Hanzesteden botsten

voortdurend en dat leidde tot allerlei beperkende maatregelen over en weer, maar ook tot gewapende conflicten. Voor Lübeck was Holland de grootste vijand. Veel Hollanders kwamen op de Schonense markt en hielden zich netjes aan de voorbeelden en de regels van de pekelharingbereiding. In feite keken de Hollanders de kunst van de Zweedse vrouwen af. Toen de Hollandse haringvissers na 1384 niet meer werden toegelaten tot de Schonense visserij, weken ze uit naar andere visgronden, met name boven Schotland. Daar waren door lokale vissers in elk voorjaar grote scholen haring aangetroffen.

‘In 1393 horen we uit de Engelse koninklijke ordonnan-tiën voor de eerste maal gewag maken van vreemdelingen die het aangedurfd hadden op de oostkust van Engeland nabij Scarborough (York) te landen om er haring in tonnen te slaan. Soortgelijk voorval deed zich het jaar nadien nabij Whitby in de streek van Great-Yarmouth voor. In beide gevallen zag koning Richard II zich verplicht tegen dit onwettig optreden maatregelen te treffen. Gezien telkenmale de vreemdelingen zich niet alleen aan onwettige uitvoer van vis, maar ook aan onwettig inzouten en onwettig roken van haring schuldig gemaakt hadden, mogen we ons met recht en reden afvragen of we hier niet staan voor de eerste pogingen inzake het in tonnen slaan van Noordzeeharing, ter vervanging van het ontbrekende Schonense product.’⁴

In Schonen waren ze niet welkom, maar ook niet in Engeland. Wat restte was de vangst aan boord, op volle zee, verwerken. Een factor van grote betekenis waren de vernieuwingen in de scheepsbouw. Hollandse vissers waren voor een langer verblijf op zee, maar ook voor de verwerking en opslag van de haring, aangewezen op grotere sche-

pen. Ze voeren uit met lege tonnen en grote hoeveelheden zout en kwamen terug met kant-en-klare pekelharing. Vanaf 1450 zou dit bedrijf uitgroeien tot de 'buisnering', vanaf 1567 de 'Groote Visscherij' genoemd, de grote commerciële haringvisserij. In 1388 al werd er tot in Novgorod in het oosten van de Oostzee Hollandse Noordzeeharing verkocht. De kwaliteit was eerst nog inferieur aan de Schonense haring. Maar dat zou snel veranderen. Het feit dat de Hollanders door de omstandigheden gedwongen waren de haring meteen na de vangst aan boord schoon te maken en in te zouten, zou de kwaliteit en de houdbaarheid aanzienlijk verbeteren. Zeegekaakte haring heeft het voordeel dat een haring kort na zijn dood beter leegbloedt. Haring die na enige tijd aan wal geakaat wordt, bloedt minder goed leeg, omdat het bloed geronnen is. Kenners zien nog altijd aan een haring of het walkaak of zeeakaak was.

De Schonense markt bleef bestaan tot begin vijftiende eeuw en was vanaf 1370 geheel onder controle van de Hanze. Maar de positie van de Hanze verzwakte meer en meer. Daar hadden Zeeuwse en Hollandse zeerovers, die de haringhandel van de Hanze onderschepten, een niet gering aandeel in. Conflicten met niet aangesloten steden en landen, een zwakke interne organisatie en een conservatief, restrictief beleid tastten het monopolie aan. De Hollanders namen de handel van de Oostzee naar West-Europa over. De Hollandse Noordzeeharing overspoelde de markt en overtrof de Baltische haring in kwaliteit. Toen op onverklaarbare wijze de haringscholen niet meer verschenen voor de kust van Scania, zoals ze dat eeuwen gedaan hadden, verloor de Schonense markt zijn belang.